

СТВАРАЛАЧКИ УЗОРИ И ИЗАЗОВИ (ЊЕГОШ, АНДРИЋ, ЛАЛИЋ) / Радомир В. Ивановић

Проф. др Сениша Јелушић – изводи из излагања:

- [...] Пошто смо на тргу који носи један прелијепи наслов "Трг од књиге", ја ћу започети са два цитата Ива Андрића који се налазе у овој књизи. У првом, Иво Андрић вели да „уметност чини човека бољим, а његов живот лакшим и лепшим, а то је добро и корисно и за човека појединца, као и за друштвену заједницу којој припада. Штетно је и жалосно лишити се радости коју уметност може да пружи онима који је заволе“. У једном кратком коментару академик Ивановић је записао да изнад цјелокупног Андрићевог белетристичког и критичког опуса, могла би се као основна идеја водиља исписати и следећа реченица: „Од како знам за себе увек сам размишљао о књижевним темама, књижевним питањима, неуморно тражећи књижевни израз за сваки свој доживљај и сваку своју мисао“. У овом контексту ваља додати још једну Андрићеву мисао: „Не бих се могао сетити ниједног, ма и кратког периода у животу, без Његошевог стиха, без мисли о Његошу“. Просто ми се чини да нарочито овај први дио, у коме се умјетност и књижевна умјетност одређује као нешто што човјека чини бољим а његов живот лакшим и љепшим, у овим временима кризе духа, кризе образовања, показује се фундаменталном за развој младог човјека. Чини ми се да би ово требало ставити као неки узор, неки став који управља развојем младих. [...]

- [...] Михаило Лалић је за Радомира Ивановића написао да је писац књига о књигама. И чињеница да је објавио преко 1230 радова, готово 70 књига на српско-хрватском и 12 књига на македонском језику, а да литература о њему садржи преко 1300 библиографских јединица, указује на нешто што ми се чини у неком психолошком смислу веома битно. Ријеч је о стваралачкој енергији која још увијек на срећу не посустаје и која је потпуно неуобичајна, не само за наше научне прилике. Ја бих још рекао да ваља поменути и његов изузетан организациони дар, да просто он зна да пренесе на друге свој изобилни дух стварања и на томе му многи заиста морају бити захвални. Академик Ивановић, у том смислу, представља данас свакако једног од најзначајнијих посленика на пољу књижевних изучавања, али и на пољу културе уопште, која се у највећем дјелу односе на област књижевне историје и књижевне теорије. [...]

- [...] Код Његоша по дефиницији Бог је неизрецив, он је неисказив, неописив, а његова суштина остаје свагда раздјељена од ове творевине, човјека као изабране Божије твари. [...]

- [...] Необично је занимљив проблем о приступу Андрића Његошу. Чини ми се да је то веома важно, зато што сва тројица аутора (Његош, Андрић и Лалић) јесу везани за овај простор, простор Херцег Новог. Посебан проблем за Ивановића представља анализа познатог Андрићевог списа *Његош као трагични јунак косовске мисли* и само је довољно рећи да Радомир Ивановић управо тај Андрићев оглед узима као „матичну ћелију, као шифру тумачења која може послужити“, која је писана као вид

аманета или тестаментарног текста, као ентимон (суштина) других прилога произишлих из њега и као дугогодишњи предмет расправа у међуратном и послеријатном периоду. [...] Овај есеј почиње ријечима: „Ова драма почела је на Косову... Љуба Ненадовић, иако и сам Србин, био је изненађен кад је видео у Црној Гори живу снагу косовске традиције, која је у тим брдима и после столећа била стварност, исто толико блиска и стварна као хлеб и вода. Све што се у тим брдима рађало долазило је на свет са рефлексом косовске крви у погледу“.

Овај Андрићев оглед Ивановић тумачи као универзално истинит и у том смислу архетипски, наводећи једно изврсно тумачење, изврсну Лалићеву студију *Иво Андрић у Његошевој поезији*, а у биљешци наводи једну Лалићеву изврсну исповјест у којој каже „да му је остао у сјећању далеки децембарски дан из године тридесет и четврте, кад је као студент у програму Коларчевог универзитета открио најаву – говориће Иво Андрић о Његошу“. Оно што сам био увјерен да ћу вам рећи, јер је ово право мјесто да се исказе, то је заправо проза Ива Андрића *Тренутак у Топлој* из 1963. године, коју врло прецизно Ивановић интерпретира, а која је фундаментално важна за Његоша. Иво Андрић, уз сва запажања до којих изврсно долази академик Ивановић, уочава да је, то је комплимент свим Новљанима, сам Његош све оно што је суштинско за његов потоњи развој заправо засновао управо за вријеме боравка овдје, на овим просторима, у Херцег Новом, односно Топлој. [...]

Академик Радомир В. Ивановић – изводи из излагања:

- [...] Поштовани присутни мој је обичај да говорим стојећи, из два разлога, ко стоји ближи је Богу, а друго из поштовања према овој вертикали југословенској, словенској, европској и свјетској коју чине Његош, Андрић и Лалић, три ваљда најпознатија Новљанина. [...]

- [...] У напоменама уз ову књигу написао сам:

„На почетку ове естетичко-поетичке монографије *Митеме и поетеме Томаса Мана* (Нови Сад, 2007) издвојили смо реченицу са носећим значењем: *Најлепше осећање које сам имао у животу, то је дивљење према туђем делу.*“

А то ме подсјети на Борхесово „да се не хвали књигама које је написао, него књигама које је прочитао.

„Преузевши у потпуности ово поетичко и естетичко опредјељење Т. Мана, Иво Андрић га најприје дефинише као водећи стваралачки оријентир и том приликом закључује: *Моја врлина је у томе што сам целог живота знао да се дивим другима – никад себи, и да ценим лепоту већ остварених и потврђених дела која су грејала душу многим људима пре мене, а неколико пасуса касније, у истом раду, и опредјељење: Његошу је тешко наћи равна у нашој, па и у европској књижевности. Такав мисаоно слојевит, непрекоран у изразу, па уз то још и млад песник, ретко се рађа. Готово да ни један његов стих не би смео да се застиди Шекспира. М. Лалић истим поводом пише: Но и поред свих разлика међу њима, ја сам имао своје разлоге за убјеђење да постоји нешто јаче од разлика међу њима,*

тј. да су сагласности између Његоша и Андрића прикривене, а уствари јаке, дубоке и природне.“

„Вишедеценијско бављење поетском вертикалом: Његош – Андрић – Лалић учврстило нас је у увјерењу да је ријеч о ствараоцима и мислиоцима који су савременицима и насљедницима служили као аутентични *узори, извори и изазови*, што је потврдио „суд времена“, као и наше аналитичко искуство, како у теоријској тако и у примјењеној равни.“ [...]

- [...] У моме земаљском напору објавио сам књиге: *Његошев поетски говор, Његошева психологија и филозофија стварања, Његошева поетика и естетика, Петар II Петровић Његош, Његошове поеме, Од Његоша до Лалића* итд. О Андрићу сам објавио једну књигу, зове се *Андрићева мудроносна проза : знаци живота и знаци умјетности*. О Лалићу сам објавио више књига, то ми је примарна симпатија: *Романи Михаила Лалића, Писање као судбина или поетика Михаила Лалића, Михаило Лалић : монографија*. За два-три мјесеца треба да изађе књига *Енигме и парадигме у дјелу Михаила Лалића*. Приредио сам и двије књиге, *Михаило Лалић : међуратно књижевно стваралаштво*, гдје сам нашао 36, у часописима објављених, пјесама, прозе и критике у периоду од 1935. до 1941, а онда сам приредио и један *Избор књижевних разговора*. [...]

- [...] Написати овакве књиге не препоручујем никоме, из простог разлога јер постоји 21.500 библиографских јединица о Његошу. Цио живот да посветите читању, не бисте стигли ни до половине... Андрић има 17.500, Лалић има 6.500, од чега је 4.500 критичких текстова. Чему сада у то море додавати ове капи? Али се ради о томе да свако вријеме мора да оцијени и преоцјени, по старој руској хиљадугодишњој пословици, која гласи: *Вјеруј и провјери*. Начин на који сам ја вјеровао и провјеравао, састоји се у овој књизи. А изван књиге је остала моја бескрајна захвалност Новљанима, који су ме одувјек, од кад знам за себе, подржавали, јер сам ја подржавао њихове најбоље писце; организаторима сајма књига; Градској библиотеци и читаоници; издавачу, Црногорској академији наука и умјетности итд. Али оно што ме и подсјетило вечерас преко Томаса Мана, Андрић је говорио: *Гете и нема краја*. Његош и нема краја. Е сад, ако нема краја, онда нема ни краја мојој захвалности што сте ви овдје присутни са толико бројном посјетом и ја умијем да измјерим мојим тишинометром ваше интересовање. Нас су утврдили у увјерењу „да писање има смисла, што би рекао Умберто Еко, чак и дан прије апокалипсе“.

Бескрајно вам хвала што сте вечерас присуствовали, што ми враћете, и мени и колеги Јелушићу који је тако добро говорио да не знам ни што су ме звали вечерас, ето да ме видите барем и упознате. Моје водеће начело је начело које сам преузео од Ива Андрића, оно гласи: „Свака врста људске дјелатности, а посебно умјетности и наука у њој, ако не служи човјеку и човјечанству, не служи ничему.“